

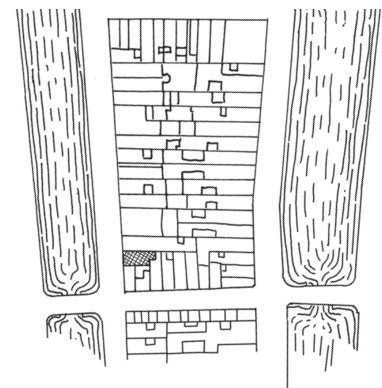
Amsterdam, Herengracht 241

Herengracht 241, gebouwd in 1731 als eigen huis door metselaar en makelaar Arnoldus van Sprang. De hoge 19de-eeuwse gevel doet niet vermoeden dat het om een ondiep huis gaat zonder achterhuis. Het huis kreeg in 1731 een interieurafwerking die in een veel groter grachtenhuis niet zou hebben misstaan. Van Sprang kende door zijn werk de mogelijkheden van het luxueuze wonen en trachtte in zijn eigen huis de rijke voorbeelden zo goed mogelijk te volgen. Waarschijnlijk kon hij voor de afwerking een beroep doen op de vakgenoten met wie hij samenwerkte.

Situatie en geschiedenis¹

Dit huis staat aan de oostzijde van de Herengracht dichtbij de hoek met de Gasthuismolensteeg. De erven zijn hier ondiep omdat het Singel en de Herengracht op korte afstand van elkaar liggen. De huizen hebben dan ook geen tuinen, hooguit minieme binnenplaatsjes. Een smalle strook land kwam hier beschikbaar voor bebouwing nadat in 1585–1586 fortificaties aan de westzijde van de stad waren aangelegd (de ‘Tweede Uitleg’). Het Singel, de laatmiddeleeuwse grens van de stad, verloor zijn verdedigingsfunctie en werd een woongracht. Aan de binnenzijde van de nieuwe stadswal legde men een achtergracht aan. De tussen het Singel en dit grachtje (de latere Herengracht) gelegen smalle strook grond werd door dwarsstraten en dwarsgrachtjes verdeeld in bouwblokken of ‘parken’. De percelen werden vervolgens door de stad verkocht en door particulieren bebouwd met huizen, pakhuizen en bedrijfspanden. De verkaveling, het stratenplan en de bebouwing sloten aan op die van de oude stad. Op de kaart van Pieter Bast is te zien dat ‘park J’, tussen Gasthuismolensteeg en Warmoesgracht, in 1597 vrijwel volledig bebouwd was. Op de plaats van Herengracht 241 stond toen reeds een smal, ondiep huis, hoogst waarschijnlijk met trapgevel. Ook op de kaart van Balthasar Florisz van Berckenrode uit 1625 zijn de contouren van het huis zichtbaar. In de tussenliggende jaren was de stedenbouwkundige situatie echter ingrijpend veranderd. De stad was verder uitgebreid

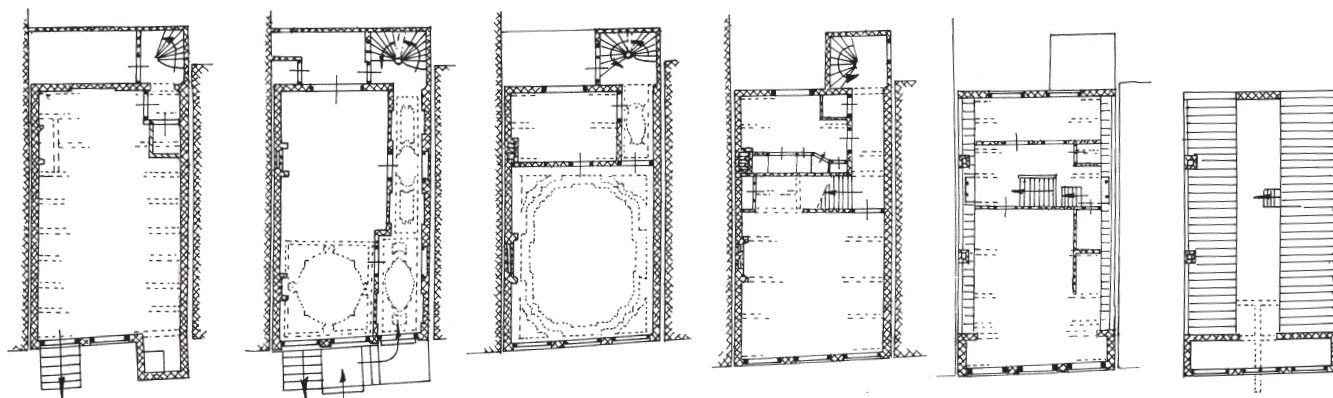

Situatie ca. 1825.

Reconstructie oorspronkelijke gevel van het door Arnoldus van Sprang gebouwde huis (1731). Een halsgevel met hijsbalk, siervazen en ornamenten in Lodewijk XIV-stijl. Stoep met bordestrap, schuiframen met een kleine roedenverdeling.

Gevelaanzicht voor de restauratie naar een opmeting uit 1943–1947. De bestaande voor-gevel werd in de 19de eeuw verhoogd, geolied en kreeg een rechte lijst. De bovenste vensters en luiken zijn geplaatst voor een ondiep zoldervertrek (een dergelijk opbouwtje voor de kap wordt wel een ‘leugenaar’ genoemd). De schuiframen werden vervangen door empire ramen. Later kwamen er ook enkele grotere glasramen.

Reconstructie gevel eerste helft 19de eeuw, tevens huidige situatie. Bij de restauratie in 1980–1981 zijn de vensters op de begane grond en de tweede verdieping weer hersteld met gereconstrueerde empire ramen.

Toestand voor de restauratie naar een opmeting uit 1983: plattegrond souterrain, begane grond, eerste verdieping, tweede verdieping, zolder en kapverdieping (vliering).

met de grachtengordel (de ‘Derde Uitleg’) en de in 1585 aangelegde achtergracht was vergraven tot Herengracht. Het huis stond nu niet meer aan een smal grachtje aan de binnenzijde van de vesting maar aan een belangrijke woongracht. Tussen de oudere bebouwing, in een tot op heden onregelmatige gevelwand, verschenen geleidelijk meer bij de status van de nieuwe Herengracht passende huizen.

Over het huis uit de late 16de eeuw is weinig bekend. Het was in 1623 eigendom van makelaar Jan Pietersz en in de jaren 1650–1660 van houtkoper Jan Te(e)ringh. Het heette ‘het Gekroonde Hartshoofd’. In 1680 werd het gekocht door Sibilla Tier en in 1684 was het in bezit van Annetje Laurens van Touw. In 1711 werd het huis voor 5.600 gulden verkocht aan Johannes Nieuwtijd die verschillende panden aan de Herengracht bezat.² Hij liet het na aan Margareta van Dremburg, weduwe van Barend Kock, die het op 12 juni 1731 voor 5.400 gulden verkocht aan metselaar Arnoldus van Sprang.³ Van Sprang had ingrijpende plannen. Hij liet het huis verbouwen en ging er wonen met zijn echtgenote Geertruyd van Balckenschooten. Het betrof in feite volledige nieuwbouw. Het huis kreeg een halsgevel met ornamenten in Lodewijk XIV-stijl, siervazen op de vleugelstukken en een stoep met bordestrap.⁴ Arnoldus van Sprang (1689–1759) was een Amsterdamse metselaarsbaas en makelaar in huizen. Hij was lid van een familie van metselaars, afkomstig uit Sprang in Brabant.⁵ In 1715 werd hij als meester-metselaar poorter van Amsterdam. In wisselende combinaties met vakgenoten was Van Sprang in staat om grote werken aan te nemen. Zo werkte hij samen met beeldhouwer en steenleverancier François Absiel en met meester-timmerman Adriaan Roosendaal. Met aannemer-timmerman Jan Cloppenburg bouwde hij de Nieuwe Synagoge. In 1734 werd hij benoemd tot makelaar. Hij was actief op veilingen van huizen en bemiddelde in Amsterdam en

Voorhuis en gang met stucwerk in Lodewijk xiv-stijl (1731).

Detail stucwerk in de gang.

Stucplafond in Lodewijk xiv-stijl in de voorkamer op de bel-etage.

Het trappenhuis uit 1731.

Details trappenhuis.

daarbuiten. De protectie van de burgemeestersfamilie Munter lijkt een belangrijk rol te hebben gespeeld in zijn loopbaan. De zaken moeten voorspoedig zijn gegaan waardoor hij in 1731 het huis aan de Herengracht kon bouwen. Volgens het belastingkohier van 1742 was het gezin welgesteld. Er was één dienstbode en het inkomen van Van Sprang, die een paard en 'chais' (rijtuig, ook wel sjees) hield, werd geschat op 4.000 gulden.⁶ Hiermee behoorde hij tot de top van zijn beroepsgroep. Na het overlijden van zijn eerste echtgenote hertrouwde Van Sprang met Rebecca Kat. Uit de huwelijksvoorwaarden blijkt dat beiden vermogend waren. In 1754 waren er twee dienstboden in het huis en in 1767 zelfs drie. Het bezit omvatte een koetshuis aan de Lauriergracht, een aantal panden voor de verhuur en een hofstede met stal, percelen land en een tuin voor eigen gebruik in de Buitenveldertse polder. Arnoldus Van Sprang overleed in 1759. Zijn weduwe en een achterneef, Dirk Gijbe van Sprang, zetten de metselaarswerkzaamheden voort.⁷ Toen ook Rebecca Kat in 1768 overleed werd een boedelinventaris opgemaakt (zie bijlage).⁸ Het huis vererfde op Dirk Gijbe van Sprang. Hij bewoonde het met zijn zuster Maria Gijbe van Sprang die er ook na Dirks overlijden bleef wonen met een neef en diens echtgenote, de voormalige dienstbode. Na het overlijden van Maria Gijbe van Sprang werd in 1798 opnieuw een boedelinventaris opgemaakt (zie bijlage).⁹ In 1798 werd het huis geveild en voor 7.500 gulden verkocht aan Suzanna Catharina Beeldsnijder. Zij was tot haar overlijden in 1815 eigenaar van het pand. Het huis lijkt in de eerste helft van de 19de eeuw vooral te zijn verhuurd. Huurders waren onder andere de makelaar en keurmeester in wol Gerardus Smit, de graankoper Jan ter Meulen jr en de makelaar in tabak Hermanus Mos. In 1845 werd het huis gekocht door Ernst Friederich Carl Jäntsich. Ook hij verhuurde het, aan de makelaar in tabak Frans August van der Breggen en aan de commissionair Carl Christoph Brackenhoeft. In 1860 werd het huis voor 8.000 gulden gekocht door Johannes Gijsbertus Wuestenink. Deze verkocht het nog datzelfde jaar voor 7.000 gulden aan de boekhandelaar en oprichter van het Algemeen Handelsblad, Pieter Arnold Diederichs. Het werd bewoond door zijn dochter Alida Elisabeth Diederichs en haar echtgenoot, de koopman in tabak Pieter Melchior Kuhn. In 1869 kwam het voor 11.950 gulden in bezit van de deurwaarder Barend Dorotheus Beets die er zelf ging wonen. In 1885 werd het huis voor 14.200 gulden gekocht door de koopman Peter Johan Eduard Caesar. Ook hij ging er zelf wonen en omstreeks 1898 woonde zijn weduwe er. In 1900 kwam het pand in handen van Henriette Catharina Maria Brookman, in 1901 van de makelaar Hermanus Crouwel jr en in 1914 van de administrateur Hendrik Hermanus Schoo. In 1922 werd het voor 16.500 gulden gekocht door de restauranthoudster Maaïke Petronella van Eden, getrouwd met de chefkok Frederik Willem Cornelis Kollöffel, voormalig sous-chef van Hotel Krasnapolsky. Zij exploiteerden er toen al enige tijd het restaurant Kollöffel.¹⁰

Het huis werd in 1935 voor 7.300 gulden verkocht aan de horlogemaker en musicus Reginald William Müller. In 1939 waren er de firma Bruno Müller en J.G.C. Scholte, benevens H. Zangenberg gevestigd. Van 1959 tot 1969 was het huis in bezit van Johannes Coenraad Jansen. Er waren in deze tijd verschillende maatschappijen gevestigd. Van 1970 tot 1974 was het eigendom van de weduwe en kinderen J.G. Ras. In de jaren zeventig van de 20ste eeuw werd het huis in appartementen bewoond. In 1974 kwam het in bezit van J.M.E. Lekanne Deprez die er kantoor hield en een deel van het pand verhuurde. In 1976 werd Herengracht 241 gekocht door de heer J.J.M. Bordens en mevrouw E.H. Heesen. Zij restaureerden het huis in de jaren 1978–1982 waarbij veel van het historische interieur werd teruggevonden en hersteld. In 2006 schonken zij het pand aan Vereniging Hendrick de Keyser. Op basis van bouwsporen is in 2007 de indeling van de bel-etage hersteld en een stucplafond gerestaureerd.

Beschrijving en reconstructie

Het huis is iets meer dan 5 meter breed en 10 meter diep en heeft eigen bouwmuren. Het is in 1731 waarschijnlijk geheel vernieuwd. Het huis heeft een souterrain, bel-etage, twee verdiepingen en een zolder met een vliering. Er is geen achterhuis, maar wel een bebouwd binnenplaatsje en een trapuitbouw. Uit het *Grachtenboek* van Caspar Philips, uit 1768–1771, kennen we de oorspronkelijke voorgevel van 1731. Het was een halsgevel met klauwstukken, siervazen en ornamenten in Lodewijk XIV-stijl. De vensters hadden ramen met een kleine roedenverdeling en luiken voor de zolder en de vliering. Deze gevel is op zeker moment, waarschijnlijk in de eerste helft van de 19de eeuw, gewijzigd in een lijstgevel. Om het zadeldak aan het zicht te onttrekken, werd de gevel verhoogd tot boven de vliering, tot aan de nok van het dak. Hierdoor lijkt het huis twee volwaardige verdiepingen hoger dan het in werkelijkheid is. Mogelijk is de gevel bij deze verbouwing reeds geolied om onregelmatigheden in het baksteenwerk te verbergen. Het huis kreeg empire schuiframen en een nieuwe voordeur met een eenvoudig bovenlicht en achterraam. Achter de 19de-eeuwse gevel zijn de indeling en grote delen van de interieurafwerking uit 1731 bewaard gebleven. Boedelinventarissen uit 1768 en 1798 geven een indruk van de inrichting. Het souterrain was in gebruik als huishoudelijk onderhuis. Hier waren een zijkamer, keuken, provisiekelder en turfhok aanwezig. In de keuken stonden onder andere een kast met koper en tinnen gebruiksgoed, twee

Zaal op de eerste verdieping.

Plafondstuk met Flora (1731). Olieverf op stuc, toegeschreven aan Jurriaan Buttner.

Zaal op de eerste verdieping.

tafels met zes stoelen, een rek met borden en een vogelkooi voor een papegaai. Er lagen vloerzeil en matten. In de inventaris van 1798 wordt ook een bedstede genoemd. In een zijkamer stond een vogelkooi voor twee kanaries en een lessenaar waarin boeken en papieren waren opgeborgen. Bij de restauratie van 1978–1982 waren in het souterrain nog veel witte tinglazuur wandtegels aanwezig en aan de voorzijde lagen marmeren vloertegels. De huidige schouw is toen aangebracht op de plaats van een oude stookplaats. In de huidige wijnkelder, een uitbouw op de binnenplaats tegen de muur van de burens, werden sporen van een beerput gevonden en in het hok onder de bordestrap sporen van een secreet.

De bel-etage van het huis heeft een gang met stucwerk, nissen, kasten en deuren in Lodewijk XIV-stijl. De vloer en de lambrisering zijn van marmer. In de gang hingen in 1768 een weerglas en een ganglantaarn. De twee vaste kasten in de zijmuur waren in gebruik voor porselein, aardewerk en gebruiksgoed en er stond een ‘canarie orgeltje’ (een muziektrommel). Aan het eind van de gang, in een uitbouw op het erfje achter het huis, was het trappenhuis ondergebracht. De trap is een pronkstuk van timmermanskunst. Binnen een vierkante koker wentelen de treden met gesneden kardoezen en balusters zich zonder onderbreking rond een ovaal schalmgat omhoog, van het souterrain tot de tweede verdieping. Binnen zeer bescheiden dimensies is een maximum aan ruimtewerking bereikt. Omdat de trap in een uitbouw achter het huis werd gesitueerd, ontstond er op de bel-etage ruimte voor een zij- en binnenkamer. In de zijkamer is een stucplafond bewaard gebleven in Lodewijk XIV-stijl. Het vertrek was ingericht met onder andere een staand horloge, zes stoelen met zittingen van rood trijp, een tafeltje, een ladetafel en een lessenaar. De inventaris vermeldt drie ‘sassinetten’ (voorzetramen). Er lag een beschilderd vloerzeil. In de grotere binnenkamer stonden onder andere een porseleinkast, een buffetje, een ladetafel en zes stoelen met kussens van rood trijp. Er lagen een vloertapijt, enige matten en een karpertje. Voor de schouw stonden zeven spekstenen beelden. Achter de binnenkamer vermeldt de inventaris een slaapkamertje met daarin een bed, twee stoelen met kussens en een vaste kast.

Op de bel-etage was door de aanwezigheid van de gang geen gelegenheid voor het creëren van een groot vertrek. De grootste verrassing van het huis ligt dan ook op de eerste verdieping. Bijna alle beschikbare ruimte wordt hier ingenomen door een pronkkamer die in vrijwel niets onderdoet voor de zaal van een groot grachtenhuis. De kamer heeft een omgaande lambrisering. Er is een getimmerde wand met geprofileerde deuren en vakken voor bovendeurstukken welke, evenals de oorspronkelijke wandbespanning, niet meer aanwezig zijn. Het plafond heeft stucwerk in Lodewijk XIV-stijl met in de hoeken putti die de vier jaargetijden verbeelden. Het verdiept gelegen centrale deel wordt ingenomen door een geschilderde voorstelling van Flora. De voorstelling is in olieverf rechtstreeks op stuc geschilderd, een techniek die in Amsterdam verder nauwelijks voorkomt.¹¹ Het schilderstuk is niet gesigneerd maar wordt toegeschreven aan Jurriaan Buttner.¹² In 1982 is het plafond gerestaureerd door Dick Schoonekamp.¹³ De zaal was in 1768 gemeubileerd met een notenhouten kabinet met een Japans kaststel (in het kabinet linnengoed, damast, kant, zilverwerk en juwelen). De inventaris vermeldt verder twee tafeltjes, tien stoelen met rode zittingen, een tapijt, enige matten, een karpertje en een tafelkleed, een geschilderde theetafel en twee *guéridons* (smalle tafeltjes). Het kamertje achter de zaal was in gebruik als slaapkamer. Het was ingericht met een bedstede, een vaste kast en er stond een porseleinkast. Aan de wand hingen drie spiegels, twee ‘orlogie kastjes’ en vijf schilderijtjes. Onder de bedstede stond een ijzeren kist met zilveren lepels en vorken, een gouden zakhorloge, geld, penningen, juwelen, parels en diamanten.

De tweede verdieping heeft een voorkamer en een kleine achterkamer die beide in gebruik waren als slaapkamer. De voorkamer was ingericht met drie kasten (met linnen, beddengoed en kleding), een hangkastje voor porselein, een ‘rustbanksbet’, vier stoelen met vaste zittingen, zes gladde stoelen, een tafel met een lessenaartje en een spiegel. Er was een schouw en er lagen Spaanse en andere matten op de vloer. De achterkamer was in gebruik als ‘meydekamer’. Een steektrap ging naar de zolder die gebruikt werd voor de was, met een mangel en droogstokken. In 1798 stonden er ook een strijktafel, wasmanden en een kist voor vuil linnen.¹⁴ Op de vliering boven de zolder lag turf en hout.

Inventaris 1768 (verkorte versie)

Inventaris van den boedel en nalatenschap van wijlen mejuffrouw Rebecca Kat, in haar leven laatst weduwe van de heer Arnoldus van Sprang [...]

OP DE ONDER VOORKAMER [DE ZAAL OP DE EERSTE VERDIEPING]

een noteboome houten kabinet
daarop een stelletje van vijven swart
geammeljeert en zeven spoelkommen
[volgt de inhoud van het kabinet: tafel-
linnen, bedlinnen, zilverwerk, kleine voor-
werpen, een gouden horloge, kleding]
een glad tafeltje en theeblad
een serviesje van saxies porcelijn
een mahoniehout porcelijn
twee lampetten porcelijn
een folie beijbel met koopere slooten en
dito beslag
een Lutherse dito
twee oostindische mantjes
tien gladde stoelen met roode sittingsen
een tapijt, enige matten, een karpetje en
tafelkleetje
een geschilderde theetafel
twee nooteboome gerriedons
[...]

OP HET ONDERSTE AGTER KAMERTJE [HET KAMERTJE ACHTER DE ZAAL]

een caijatehouten porcelijn kasje
daarop een geammiljeert stelletje van vijven
[volgt de inhoud van het porcelijnkastje]
drie dieverse spiegels en twee orlogie kasjes,
vijf schilderijtjes
twee theeblaadjes en drie oostindische
mantjes
een vaste kast
een groen saaij behangsel en val
een klijn tapijtje en eenige matten op de
vloer
boven de bedsteden diverse potten, pannen,
ketels, een vijzel, koperwerk
onder de bedsteden tinnen borden, twee
gladde vogelkouwetjes, potten en pannen,
delfts aardewerk
een eijssere kist met daarin zilveren lepels en
vorken, een gouden zakhorloge
een zakje met geld
een groot aantal doosjes met juwelen en
diamanten
een parlemoere snuijfdoo
een zilvere cintuur met goude gespen
een bootje met neegen diamanten
een borstgespen met vierentwintigh
diamanten gecameseert
twee strikken met steenen
vijff losse diamanten

een goude tasbeugel met zijn haak
[...]

OP DE BOOVENSTE VOOR KAAMER [DE VOORKAMER OP DE TWEEDE VERDIEPING]

een kaijate houten kleerekas
daarop een Japans stel van vijven met zijn
deksels en twee dito kommen
[volgt de inhoud van de kast: linnengoed,
kleding]
een gladde noote houten kleere kas
daarop een stelletje van vijven gecouleurt
met vier kommen en twee chocolaat koppen
[volgt de inhoud van de kast: linnengoed,
beddegoed, kleding]
een nooteboome kleere kas
daarop een gecouleurt stelletje van vijven
en zeeven dito kommen
[volgt de inhoud van de kast: kleding,
servies]
een glad porcelijn hangkasje
[volgt de inhoud van het kastje]
drie bedden
vijff peuluwen en dertien kussens met
een rustbanksbet
twee wolde deekens
twee roode saaije gordijnen met een val met
wit opgelegd
drie groenen treijpte kussen met een oud dito
ses gladde agtkante stoven met een schutje
vier stoelen met vaste sittingsen
twee folioos' beijbels met kooperen slooten
ses gladde stoelen met een tafel met een
leesenaartje
een spiegel met een gladde lijst
twee schilderijtjes
een printe bortje [prent] en twee theeblaadjes
eenige enden losse Spaanse en andere matten
[...]

OP DE MEIJDEKAAMER OFT BOOVENSTE AGTER KAAMER [DE ACHTERKAMER OP DE TWEEDE VERDIEPING]

een vuurenhouten kas
daarop twee porcelijne potten met houten
deksels, tien dieverse spoelkommen, een
porcelijne koffijkan
[volgt de inhoud van de kast: kleding,
beddegoed]
een vaste kast
twee bedden, een peuluwe en twee hoofd-
kussens en twee wollen deekens
een kasjant behangsel en val
een koopere bekken met een deurslag
[vergiert]
een koopere pannetje en eenige
klijngheeden
een tinne waaterfles

agt dievers streijkeijssers
een eseltje daarop een betje, twee laakens,
een catoenen en wolde deeken, een peuluw
met twee kussens
neegen schildereijtjes en ses printe bortjes
[prenten]
drie dieverse spiegeltjes en twee oostindische
mantjes
vier stoelen met vier treijpe gestreepte kussen
[...]

IN 'T POURTAAL twee schilderijtjes

OP DE SOLDER

twee bedden, een peuluwe en vijff kussens
met drie lendekussentjes en twee haare
matrasjes
een catoene deeken en vier wolde deekens
een gladmangel met een gladde eeken solder
pars [eikenhouten zolderpers]
twee kleerstokken, twee tafeltjes, een tobben
en een gemakkoftje
een mandje met een wijng vrouwe
ondergoed
een kist
[volgt de inhoud van de kist]
een arretuijg met een ruggestuk uijt de
arresleeden
drie dieverse stoelen met een kussen
twee kooperen braadpanne
drie kookkeetels
drie theekeetels
een dito bekkentje
twee taarte pannetjes met een deksel
een koopere spuij
een wijngje hout en mandewerk en eenige
rommeling
twee kisten met oude pampieren
een karpet en twee gordijntjes

OP DE VLIERING eenige turff en hout met eenige rommeling en oud eijsserwerk

IN DE ZIJDELKAAMER [DE VOORKAMER OP DE BEL-ETAGE]

een staand orlogie
ses stoelen met roode treijpe sittingsen
een theestoof met een koopere bak
een glad vel tafeltje
een geschildert vloerzijl
een gladde houten latafel en dito lessenaar
[volgt de inhoud: gordijntjes en
schoorsteenvallen, een varrekeijker in een
koopere kooker]
drie sassinetten [voorzetramen]
[...]

IN DE BINNEKAMER [DE ACHTERKAMER
OP DE BEL-ETAGE]

een noteboome porcelijnkas
daarop een blaauw stel van vijven en ses dito
kommen
[volgt de inhoud van de porseleinkast]
een boefetje met daarop een klijn stelletje
van vijven
[volgt de inhoud van het buffetje]
een nooteboome latafel met een dito
naaijdoos
[volgt de inhoud van de ladetafel]
voor de schoorsteen zeeven speksteene
beeltjes en twee koopere ramen
een groote blaauwe schoorsteenpot met zijn
houten voet
een houtte kist met koper beslag en ringen
dieverse schoonehuursedullen zo van twaalf
stuijvers en ses stuijvers als drie stuijvers
twee verlakte theeblaatjes
ses gladde stoelen met roode treijpe kussens
een vloertapeijt en eenige matten met een
karpert
een vuurschutje, een vuurhaartje en een
tangh
een nooteboome theestooft met een koopere
bak en theekisje
[...]

IN 'T SLAAPKAMERTJE DAAR AGTER
[ONDUIDELIJK WELK VERTREK BEDOELD
WORDT]

op een vaste kas vijf spoelkommen en vier
speksteene beelden
[volgt de inhoud van de kast: porselein en
aardewerk, enkele boeken, eenige schoenen
en muijlen]
vijff dieverse stooven en twee stoelen met
kussen

een bethpan en twee stoffers met de matten
op de vloer
twee stroomatrassen
een beth, een peuluwe, twee kussens, twee
laakens, een catoene en twee wolde deekens
met een groen behangsel en val

IN DE GANG

een vaste kast
[volgt de inhoud van de kast: aardewerk en
porselein]
een weerglas
een gang lantaaren met zijn evenwigt

IN EEN VASTE KAS IN 'T VOORHUIJS
[DE VASTE KAST VOOR IN DE GANG]

[volgt de inhoud van de kast: aardewerk en
porselein]
een canarie orgeltje met een gladde
gerriedon

IN DE KEUKEN

een pappegaeij met zijn kouw [kooi]
een tinnekas
[volgt de inhoud van de kast: koper en
tinnegoed]
voor de schoorsteen tien schooteltjes en
dertien koppen dievers en vier kommetjes
een dambort met zijn schijven en vier
theeblaatjes
een rek waarin ses dubbelde en zeeven
enkelde blaauwe porcelijne borden
twee tafels, ses stoelen met drie kussens
veertien silvere leepels, en veertien dito
vorken met twee eijer leepeltjes
eenig glas, blik en aardewerk
een vloerzijl en eenige matten
[...]

IN DE PROVIESIE KELDER [WAARSCHIJNLIJK
EEN VERTREK BIJ DE KEUKEN]

tinnegoed
kopergoed
eenige potten, pannen delfts aardewerk,
stoff-schrob- en schuurgoed
[...]

IN DE BENEDE ZIJKAAMER
[WAARSCHIJNLIJK EEN VERTREK IN HET
SOUTERRAIN]

een bak waarop twee kouwen met twee
canarievoogels en twee printe bortjes
[prenten]
de nieuwe handvesten van Amsterdam
twee deelen van Kats [Jacob Cats]
de reformatie van Amsterdam een deel
een koopere aaker en eenig rommeling
een lessenaar met een kasje en een printe
bortje
eenige marmere oude vloersteen onder
de stoep
[...]

[Volgt de inhoud van de porseleinkast in de
achterkamer op de bel-etage, contanten en
penningen, zilverwerk in het kabinet in de
zaal, de inventaris van het huis op de
Amstelveenseweg, andere onroerende
goederen en waardepapieren]

De vier seizoenen (detail winter) in de hoeken
van het stucplafond op de eerste verdieping.

Inventaris 1798 (verkorte versie)

Inventaris [...] van den boedel en nalatenschap van wijlen Maria Gijbe van Sprang, alhier gewoond hebbende, op de Heeregragt bij de Gasthuismolensteeg [...]

OP DE VLIERING
een restant turf en hout
eenige rommeling

OP DE ZOLDER
een mangel met een blaauwe zack
eenige kleerestokken
een geschilderd kraamschut en een hout schutyen
een geschilderde houten strijktafel met aansteekblaaden en schraagen
een vuijlinnen kistje
een vleeskuip
een ezeltje met zijn toebehoren
een ijzeren pot en een koperen stoof
enige was en balijmanden
enige oude enden matten
twee touwen en blokken
[...]

OP DE BOVENSTE VOORKAMER [DE VOORKAMER OP DE TWEEDE VERDIEPING]
vier bruinhouten stoelen met matte zittingen
een eikenhouten gebruineerde kleerekast
een geschilderde ijzere schoorsteen
een eikenhouten kist waarin eenige papieren
een houten geschilderde tafel
een dito kleererekje
een dito linnenkast
[volgt de inhoud van de linnenkast:
beddelinnen, kleding, tafellinnen, porselein,
aardewerk]
een bruinhouten kast
[volgt de inhoud van de kast: porselein,
aardewerk, koperwerk, kleding]
voor de bedstede twee groene saaije
bedsteegordijnen en een val
in de bedstede een bed, twee kussens en twee
stroomtrassen, drie catoene en een wolde
dekens en een onderkleed
een spiegeltje met een bruinhouten lijst, een
prentebordje [prent] en drie theeblaadjes
een yser koffijspit, eenige voogelkooijen,
eenige potten en pannen en eenig houtwerk
een vloerzijl, eenige ende matten en een
geruit vloerkleed
[...]

OP DE BOVENSTE AGTERKAMER
[DE AGTERKAMER OP DE TWEEDE
VERDIEPING]
voor de bedstede twee groene casjante
bedsteegordijnen en val

in de bedstede een bed, twee
stroomtrassen, een catoene en een wolde
deeken en een gestreepte beddezak
een vaste kast
in het portaal een stoel waarop een bed, twee
kussens, een paardehaire matras, twee groene
saaije gordijnen en val
[...]

OP DE ONDERSTE VOORKAMER OF ZAAL
[DE ZAAL OP DE EERSTE VERDIEPING]
agt noteboomhouten stoelen met roode trijpte
zittingen
een dito laadetafel
[volgt de inhoud van de ladetafel]
een geschilderde veldtafel
een noteboomhout cabinet waarop een
Japans stel van vijven
[volgt de inhoud van het kabinet: tafellinnen,
beddelinnen, zilverwerk, kleding]
een tafelkleed
en eenige Spaanse matten op de vloer

OP DE AGTERKAMER [HET KAMERTJE
AGTER DE ZAAL]
twee rooye saaije gordijnen
een bed, een peuluw en een kussen
een geschilderde ladetafel
[volgt de inhoud van de ladetafel: kleding]
een gladhouten gerridon, en een dito
naaijkistje
een spiegel met een bruinhouten lijst
drie tekeningetjes in lijsten met glaasen
daarvoor
vijf theeblaadjes
een linne glasgordijn en sasinet
[voorzetraam] voor de glaasen

IN 'T KAMERTJE AGTER DE BINNEKAMER
[ONDUIDELIJK WELK VERTREK WORDT
BEDOELD]
een bed, een peuluw, twee kussens en twee
wolde deekens
twee stoelen
een vast porcelijn kastje
[volgt de inhoud van het porseleinkastje]

IN EEN VASTE KAST IN DE GANG
[EEN GANGKAST OP DE BEL-ETAGE]
[volgt de inhoud van de kast: aardewerk en
porselein]

IN DE ZIJKAMER [DE VOORKAMER OP DE
BEL-ETAGE]
vier noteboomhouten stoelen met
roodtrijpte zittingen
een dito gemakoffertje
een geschilderde veldtafel

een staand horlogie
twee geschilderde houten raampjes met
groene gordijntjes daarin voor de glaasen
eenige Spaanse matten op de vloer

IN DE BINNEKAMER [DE AGTERKAMER OP
DE BEL-ETAGE]
een geschilderde houten slaapbank
een gladhouten bureau waar in papieren en
in de laden een catoene schoudermantel
zes gladhouten stoelen met hooge ruggen en
matte zittingen waarop zes roode trijpte
kussens
voor de schoorsteen zeven speksteene
beelden
een nootboomhouten porcelijnkast waarop
een couleurd porcelijn stelletje van vijf stuks
[volgt de inhoud van de porseleinkast]
een ijzer vuurhaardje en plaat er aan
hangende
dito mitsgaders een tang
een ijzere geldkist
eenige enden matten op de vloer

IN DE KEUKEN
een rek met tien delfsche borden
voor de schoorsteen tien delfsche schoteltjes
en eenig kleijngood
een vaste kast
[volgt de inhoud van de kast]
voor de bedstede vier groene saaije
gordijnen met een val
in de bedstede een bed, peuluw, twee
kussens, een wolde en een catoene deeken
zeven stoelen
drie dito klijnder
een ijzere vuurpot, ketting, twee tangen en
aschop, en een blikke schuimspaan
een gladhouten lessenaar waarin eenige
boeken en papieren
eenig stof, schrop en schuurgoed
[...]

IN DE KELDER [WAARSCHIJNLIJK EEN
VERTREK BIJ DE KEUKEN]
drie ysere kookketels met kopere dekzels
een kopere koffijmolen
eenige potten en pannen en vaatjes met
provisie

IN HET TURFHOK
een restant turf

[Volgt de inventaris van juwelen, goud,
zilverwerk, onroerende goederen en
waardepapieren]

Details trappenhuis.

- 1 H. de la Fontaine Verwey, I.H. van Eeghen, G. Roosegaarde Bisschop en H.F. Wijnman, *Vier eeuwen Herengracht. Geveltekeningen van alle huizen aan de gracht, twee historische overzichten en de beschrijving van elk pand met zijn eigenaars en bewoners*, Amsterdam 1976, p. 254–255. I.H. van Eeghen, 'De restauratie van Herengracht 241 of de meester-metselaar Arnoldus van Sprang', in: *Maandblad Amstelodamum* 72 (1985), nr. 2, p. 38–45. *Jaarverslag Vereniging Hendrick de Keyser* 88 (2006), p. 11–12.
- 2 SA Amsterdam, toegangsnr. 5061, Archief van de Schout en Schepenen, inv.nr. 2175, fol. 230 (kwijscheldingsregisters van bij executie verkochte huizen).
- 3 SA Amsterdam, toegangsnr. 5062, Archief van de Schepenen, inv.nr. 105, fol. 270 (kwijscheldingsregisters).
- 4 In het redres van de verponding staat op 15 oktober 1731 aangetekend: 'werd tegenwoordig vertimmerd en zal dan wel f 100,— aan huur meerder waardig zijn'. SA Amsterdam, toegangsnr. 5045, Archief van de Honderdste en Tweehonderdste Penningkamer, inv.nr. 233, fol. 1157.
- 5 HIN II, p. 113.
- 6 W.F.H. Oldewelt, *Kohier van de Personeele Quotisatie te Amsterdam over het jaar 1742*, Amsterdam 1945, II, p. 190–191 (W30, verp.nr. 5295).
- 7 In 1759 kocht Rebecca Kat ook het buurhuis Herengracht 243. Hier woonde Dirk Gijbe van Sprang tot hij in 1768 naar nummer 241 verhuisde. Het buurhuis werd in 1769 weer verkocht.
- 8 SA Amsterdam, toegangsnr. 5073, Archief van de Weeskamer, inv.nr. 1029, 26 september 1768 (notaris Abraham Coymans).
- 9 SA Amsterdam, toegangsnr. 5075, Archief van de Notarissen ter Standplaats Amsterdam, inv.nr. 18339, nr. 93, 21 februari 1798 (notaris Jacob de Flines Sybrandsz).
- 10 Sinds omstreeks 1915. Naast de stookplaats in het souterrain werden bij de restauratie van 1978–1982 sporen van een liftje gevonden, waarschijnlijk uit de tijd toen restaurant Kollöffel in het huis was gevestigd. Op de gevel van het huis is een tekst van het restaurant nog lange tijd leesbaar geweest.
- 11 H.J. Zantkuijl, *Bouwen in Amsterdam*, Amsterdam 1993, p. 484. Andere voorbeelden zijn te vinden in Keizersgracht 162 en Keizersgracht 265.
- 12 Over Jurriaan Buttner (overl. 1767) is weinig bekend. Hij was afkomstig uit Kiel in Sleeswijk-Holstein. Hij was, samen met kunstenaars als Jacob Cats, Reinier Vinkeles en Jan de Beijer lid van het kunstminnend genootschap 'Pax Artium Nutrix' en van het gezelschap 'Vriendschap verenigt de Kunsten'.
- Slechts enkele werken van hem zijn bekend: een familieportret van Jacob Ploos van Amstel, Sara Rothé en haar moeder, schoorsteenstukken, penantstukken, deurstukken en plafondstukken in Herengracht 170 (HIN II, p. 258), Herengracht 402 (in 1933 overgebracht naar Herengracht 250), Keizersgracht 327, Keizersgracht 690 en Slot Zeist (toegeschreven, dit plafondstuk toont grote overeenkomst met het geschilderde plafond in Herengracht 241). Hij maakte miniatuurschilderingen voor een poppenhuis van Sara Ploos van Amstel-Rothé (nu in het Frans Halsmuseum in Haarlem). Hij overleed ongehuwd en werd op 20 juni 1767 vanuit zijn huis op de Bloemgracht begraven in de Oude Lutherse Kerk.
- 13 D. Schoonekamp, *Rapport restauratie plafondschildering Herengracht 241*, Amsterdam 1982 (Archief Ver. Hendrick de Keyser).
- 14 Aan de achterzijde van de zolder zijn deuren van twee meidenkamers bewaard. Deze afgetimmerde kamertjes, die niet in de boedelinventarissen worden vermeld, zijn later tot één vertrek samengevoegd.